

“Ateistit alttarilla ja sudet saarnatuolissa – onko teologia oikeasti kriisissä?” – Viimeiset johtopäätökset kolmen vuosikymmenen urasta tutkijana
Timo Eskola

Suomalainen raamatuntutkimus on nähnyt hurjia päiviä. Raamattukeskustelu oli kiivasta, kun STI syntyi yli 30 vuotta sitten ja se oli kiivasta, kun aloitin työt täällä tasan 28 vuotta sitten. Vaikka olen toiminut tutkijana ja rakentanut kansainvälistä uraa monilla laajoilla tutkimuksilla myönnän auliisti, että kaiken tämän ohella raamatuntutkimus Suomessa eli taistelun keskellä – ja olen ottanut siihen osaa niin selkeästi ja taitavasti kuin osaan.

Ateistit alttarilla, sudet saarnatuolissa

Kun aikanaan kirjoitin kirjaani *Ateistit alttarilla*, lähtökohtana oli käydä läpi sellaisia tutkimuksen kiistakohtia, joilla on teologista painoarvoa. Materiaali tuli suoraan STI:n “eksegeettiseltä päiväkahviltä”, kuten sarjaa nimitettiin. Kun kävin tekstejä läpi törmäsin kirjastossa vanhan ateistin Viktor Toivo Aaltosen kirjaan. Kyseessä oli aikansa kuuluisimpia suomalaisia kristinuskon vastustajia takavuosilta. Aaltonen oli metsämaatieteen professori, joka kirjoitti hyvin yksityiskohtaisen kritiikin kirjassaan *Miksi en ole kristitty*. Kirjaa selatessa esitys alkoi vaikuttaa hyvin tutulta. Samoja väittämiä olin kohdannut eksegeettien teoksissa. Asia alkoi kiinnostaa.

Kirjani nimeä on joskus arvosteltu, koska se vaikuttaa varsin kohtikäyvältä. Kun eräs opiskelijani aikanaan kysyi nimestä vastasin hänelle: olisin voinut laittaa nimeksi “Uuskantilaisen tieto-opin vaikutuksia pohjoismaisessa eksegeetikassa”, mutta kukaan ei olisi lukenut sellaista kirjaa. Nyt siitä tuli sen sijaan myydyin kirjani (ensimmäinen sija oli tosin varsin helppo saavuttaa tuossa listassa). Aaltosen kirja antoi minun kirjalleni uuden näkökulman.

Selitys on se, että todella monessa yksityiskohdassa eksegeetin käyttämä peruste ei ole vain saman kaltainen kuin ateistilla, vaan se on kohta kohdalta sama. Siis aivan sama. Todellakin, käytössä on peruste, jonka avulla ateisti yrittää todistaa kristinuskon vääräksi. Herkullisempaa näkökulmaa kirjailija voisi tuskin toivoa.

Mitä tämä tarkoittaa käytännössä? Aloitan helpolla esimerkillä. Kun amerikkalainen emerituspiispa John Spong puhui synnistä, hän vetosi Darwiniin. “Raamatun kertomus täydellisestä ja päättäneestä luomisteosta, jonka piiristä ihmiset lankesivat syntiin, on esi-darwinilaista mytologiaa ja jälki-darwinilaista hölynpölyä.” (*Internet-teesit*). Jätän nyt häveläisyssyistä mainitsematta se suomalaiset eksegeetit, jotka ovat esittäneet saman väitteen. Professori Aaltonen lähestyi ajatusta syntiinlankeemuksesta samalla tavalla. “Oppi syntiinlankeemuksesta on sitä mahdottomampi siksi, että se on kehitysopin vastainen. Kun ihminen kehitysopin mukaan on eläimelliseltä asteelta villistä tilasta vähitellen noussut siksi, mitä hän nyt on, syntiinlankeemuksesta edellyttää ihmisen olleen alkuperäisesti täydellisen.” (*Miksi en, 90*).

Luonnontieteellisen ajattelun mukaan ihminen on aina ollut sellainen, kuin hän on. Siksi ihmisen syntyisyydestä ei sovi enää puhua. Argumentit ovat samoja. Mutta teologin tulisi huomata, mikä kaikki tämän jälkeen muuttuu. Kun synti katoaa, katoavat tuomio, sovitus ja pelastus. Emme puhu mistään pienistä asioista. Kyllä ateisti-Aaltonen tiesi, mihin tarttua.

Seuraavat tapaukset liittyvät rajatusti siihen, millainen kuva historian Jeesuksesta ja hänen tehtävästään luodaan. Aikanaan kohtalaista kuuluisuutta saanut pastori Antti Kylliäinen sanoitti pamfletissaan Kristuksen kuoleman merkitystä koskevia ongelmia seuraavalla tavalla: ”Sovitusopin varsinainen ongelma on kuitenkin sen sisältämä kuva Jumalasta. Sovitusopin jumalakuva muistuttaa enemmän antiikin tarujen kaksipäisiä hirviöitä kuin sitä armon ja rakkauden Jumalaa, jota Jeesus Nasaretilainen julisti.” (*Kaikki pääsevät taivaaseen, 100*). Kylliäinen antoi äänen monelle nuoremman polven eksegeetille ja pastorille.

Ovatko ne kysymykset, joihin sovitusoppi vastasi, enää meidän kysymyksiämme, tekijä kysyy. ”Kaiken järjen mukaan meidän pitäisi jo pystyä omaksumaan kuva Jumalasta rakastavana ja armahtavana Isänä ja ottamaan vastaan hänen hyväksyntänsä ilman, että joudumme selittämään pois hänen ankaran vihansa ja oikeudenmukaisen tuomionsa.” (s. 103). Kari Kuula liittyy myöhemmin

Kylliäisen tulkintalinjaan ja toteaa, että sijaiskärsimyksen ajatus ei kuulosta mielekkäältä. ”On vaikea kuvitella, miksi Jumala vaatisi jotakuta kärsimään sijaisrangaistuksen ihmisten syntien tähden.” (*Savon Sanomat* 2003). Jeesuksen uhri ei ole järkevältä tuntuva asia.

Suomalaiseen keskusteluun vaikutti osaltaan myös yllä mainittu anglikaanipiispa John Spong. Hän pitää sovitusajatusta täysin nykyihmisen järjen vastaisena. Hänen kuudes teesinsä alleviivaa ajatusta. ”Ajatus siitä, että risti on uhri maailman syntien puolesta, on barbaarimainen käsitys ja perustuu primitiivisille käsityksille Jumalasta, ja sen tähden se on hylättävä.” (*Internet-teesit*).

Sponginkin ajattelun mukaan ajatus uhrikuolemasta kuuluu siis antiikin myyttien maailmaan ja pitää jättää myös sinne. Uhri antaa virheellisen kuvan jumaluudesta (joka tosin Sponginkin ajattelussa on vain persoonaton voima). Alkukantaisten käsitysten väitetään sotkevan nykyihmisen ajattelua ja sitovan heidät fundamentalistisiin uskonkäsityksiin.

Theologien argumentti on sama, jonka aikansa kuuluisin ateisti, professori V.T. Aaltonen esitteli Helsingissä 1950-luvulla kritiikkinsä keskeisenä lähtökohtana: ”Sovitusopin pohjana on käsitys, että Jumala vaatii verta, primitiivisten kansojen kuvitelma, että jumala oli sovitettava ihmisuhrilla... Koko oppi ei ole vain tympäisevä, vaan se on raakalaisuudessaan hirvittävä! Mutta alituisella saarnalla verestä, verestä, verestä, ihmiset on niin hypnotisoitu, että he laulaessaan ’Hannulan verilaulua’ eivät ajattele yhtään mitään.” (*Miksi en ole kristitty*, 93).

Mistä samalta kuulostavat perusteet juontavat juurensa? Kyse ei ole eksegetiikasta eikä tekstien tulkinnasta. Sen sijaan lähtökohtana on ideologinen kritiikki. Taustalla häilyy kuuluisan ateisti-filosofin Friedrich Nietzschen haamu. Uuden ajan ajattelijoiden juuri hän on kuvaillut Kristuksen sovituskuoleman mielettömyyttä (*Antikristus*, 41). ”Ja nyt sukeltautui esiin tämä mieletön probleemi: ’kuinka jumala saattoi sallia sen!’ Tähän löysi pienen seurakunnan hämmentynyt järki tämän hirvittävän mielettömän vastauksen: jumala antoi poikansa syntien anteeksiantamukseksi, uhriksi. Minne joutui evankeliumi yhdellä erää? Vikauhri, ja sen lisäksi iljettävimmässä, barbaarisimmassa muodossaan, viattoman uhraaminen syyllisten syntien vuoksi! Mikä hirvittävä pakanaus!”

Argumenttien samankaltaisuus herättää monia kysymyksiä aatehistorian sisällä kulkevista vaikutteista. On ilmeistä, että näkemys linkittyy olennaiseen ihmiskäsityksen ja syntikäsityksen muutokseen länsimaisessa ajattelussa. Sen lisäksi monet filosofiset suuntaukset ovat epäilemättä vaikuttaneet teologisten tulkintojen syntyyn. On jossain määrin hämmentävää, että sovitusajatusta ja uhri kyseenalaistetaan myös tämän päivän keskustelussa. Christus Victor -debatissa toistuvat täysin samat aihepiirit, vaikkakin hieman toisessa kontekstissa.

Kun raamattukeskustelun takaa paljastui tämän kaltaisia vastakkainasetteluja, ne oli pakko nostaa näkyville. Totuudenpuhujaa kyllä sakotettiin moneen kertaan, mutta se oli odotettua. Palkintona oli esimerkiksi tilanne, jossa eräs toimittaja kysyi radiossa hyvin radikalisoituneelta eksegetiltä, miksi peruste on sama kuin ateistilla. Eksegeetti ei kyennyt vetoamaan mihinkään historiallisen tutkimuksen periaatteeseen, vaan hämmentyi kysymyksestä.

Minulta on joskus kysytty, miksi olen kirjoittanut kovin suorasukaisesti pelkäämättä konfliktia. Eikö olisi hyödyllisempää käydä keskustelua kohteliaasti ja todeta, että kentällä on monenlaisia näkemyksiä ja tässä esitän yhden vaihtoehdon? Tähän on kaksi vastausta. Ensinnäkin kyllästyin siihen, että lähes kaikissa kirkon debateissa väitettiin, että kukaan ei kannata niin dramaattisia ajatuksia, joista puhun. Siksi aloin käyttää akateemiseen tapaan pitkiä suorita sitaatteja. Jokainen tutkija on tietenkin vastuussa omista sanoistaan, eikä voi väistää keskustelua. Toiseksi jokainen ymmärtää, että esimerkiksi kiistassa sovituksen merkityksestä tai Jeesuksen jumaluudesta ei ole kyse mielipiteistä. Niissä on kyse väitteistä, joiden mukaan kristinusko joko seisoo tai kaatuu. Ei vähempää eikä enempää.

Mikä on historiaa ja historiallista?

Mutta miten pitäisi määritellä se, mikä on historiallista ja mikä ei? Millä tavalla Raamattu on totta? Jokaisen teologin on hyvä pyrkiä hahmottamaan teologisten näkemysten perusteet ja se kuuluu ”suuri linja”, joka ohjaa kaikkea ajattelua. Kannattaa muistaa ajatusten hierarkia: lyhyet usein tunteita herättävät yksittäistapaukset (kärjistyks: ei sovitus)

:
näkemyserojen takana olevat aatteet (ihmiskäsitykset: humanismi; evolutionismi; relativismi)
:
aatteita ohjaava filosofia (vanha rationalismi; uuskantilaisuus; eksistentialismi; jälkistrukturalismi)
:
filosofisen koulun pohjana olevat perusteet (käsitykset ihmisestä ja todellisuudesta)
:
ontologia ja epistemologia (suuret perusratkaisut tiedosta ja todellisuuden rakenteesta)

Isälläni oli tapana sanoa: “kun korvien välissä heittää millin, jaloissa se tekee jo metrin”. Jos muutos tapahtuu perusteissa, myös tulos eli teologia muuttuu.

Siitä mitä on historia ja historiallinen tutkimus? Niin kutsuttu historiallis-kriittinen tutkimus ja sitä ohjannut historismi ohjasivat tutkimusta pitkään hakoteille. Historismi putosi aikanaan positivismin ansaan sitoessaan totuuskäsityksen äärimmäiseen empirismiin. Samalla hylättiin metafysiikka, ja ajaututtiin tieteen sivuraiteelle. Tuo tutkimus pyrki purkamaan Jeesuksen elämästä pois tiettyjä yksityiskohtia, jotka eivät sopineet lukijan maailmankuvaan.

Historiallinen totuus historian kirjoituksessa ei kuitenkaan ole oikeastaan koskaan koskenut vasaroita ja nauvoja. Historiallinen totuus ja teologinen totuus koskee sen sijaan asetelmia, suhteita, asenteita, kausaliitteja ja vaikutuksia. Totuus on aina ollut sidoksissa arvoihin, uskomuksiin ja oppeihin. Siksi Uuden testamentin historian tulkinnan tulee ottaa huomioon se uskonnollinen ja teologinen päämäärä, jota tekstit itse edustavat.

Tämä herättää uudelleen kysymyksen totuudesta. Olipa kyse Jeesuksen suhteesta temppeleihin, opetuslasten uskosta taivaassa odottaviin valtaistuimiin, tai Paavalin selityksistä ristin tapahtuman merkityksestä, totuus on sidoksissa narratiiviin.

Nykyään täytyy sanoa, että jopa maailmankuvan vaikutus on totuuden käsittelyssä melko suhteellista, usein suorastaan mitätöntä. Uuden testamentin historia on toisenlaista. Aito historian tulkinta luo kertomuksen siitä, mitä Jeesuksen toiminta sai aikaan. Ja suurella varmuudella voidaan nykyään todeta: se sai aikaan yhteisön, joka uskoi vakaasti hänen ainutlaatuisen ihmeelliseen elämäänsä ja toimintaansa.

Millä perusteella eksegeetti siis väittää, että Jeesus ei syntynyt (siinnyt) neitseestä tai että hän ei ole olemuksellisesti Jumalan Poika? On selvää, että mikään “kirjalliskriittinen” huomio ei tällaiseen johda, vaikka Suomessa on sellaistaakin argumenttia kuultu. Tekstien perusteella on aivan selvää, että 2000 vuotta sitten Juudassa eli Jeesuksen seuraajia, jotka olivat vakuuttuneita Marian neitseellisestä sikiämisestä. Tekstit (eli ainoat suorat historian lähteemme) todistavat siitä. Siksi jokainen tekstien sisältöä vastaan tehty väite perustuu johonkin aatteeseen, ideologiaan, kokonaiskäsitykseen tai usein suorastaan ontologiseen oletukseen siitä, mikä tässä maailmassa on mahdollista ja miten saamme tällaisista asioista tietoa (epistemologia).

Vastaava analyysi koskee lähes kaikkia eksegeettien tekemiä häkellyttäviä väitteitä: jumaluuden luonne, sovituksen merkitys, vanhurskauttamisopin tärkeys tai ylösnousemuksen ruumiillisuus. Kun tutkija nykyään väittää – ja Suomessahan näitä on riittänyt – että todellinen tilanne on ollut tekstien antaman kuvan vastainen, hänellä ei ole mitään historian lähdetä väitteensä tueksi. Hänen väitteensä ei siten ole historiallinen, vaan ideologinen. Tämän eron havaitseminen muutti oman suhtautumiseni raamatuntutkimukseen ja sen kummallisiin väitteisiin.

Siksi on syytä puhua radikalismien teologisesta ohjelmasta

Pelkkä eksegetiikan yksityiskohtien vatvominen ei käytännössä kiinnostaisi juuri ketään. Olen vuosien varrella huomannut, että harva teologi tai teologian opiskelija jaksaa kiinnostua jokin kreikankielisen lauseen jännitteistä tai tekstin kokoamisen oletetuista tasoista. Joku saattaa fuksivuonna hetken ajan pohtia Matteuksen kohdalla, merkitseekö “neitsyt” Vanhassa testamentissa vain “nuorta naista”, kuten jotkut kommentaarit spekuloiivat – mutta siinä kaikki. Radikalisoituneen

eksegetiikan suuret ongelmat ovat toisaalla: ne nimittäin rakentavat teologista ohjelmaa, joka on täysin kristillisen dogmatiikan vastainen.

1900-luvulla tutkijat esiintyivät mielellään neutraaleina tarkastelijoina, jotka itse eivät katso omaksuvansa minkäänlaista teologista kokonaisnäkemystä tutkimuksensa taustalle. Käytännössä he kuitenkin edustivat selkeitä dogmaattisia käsityksiä niin pelastusopista kuin eskatologiastakin. Näkemykset vain olivat täysin erilaisia kuin perinteisen protestanttisen teologian uskomukset. Tähän tärkeään seikkaan on kiinnitetty aivan liian vähän huomiota.

Historiallis-kriittisen kauden uusi teologia oli ensinnäkin *myyteistä riisuttua teologiaa*. Siihen eivät enää kuuluneet ajatukset ihmisen syntisyydestä tai syntien sovittamisesta. Ihmisenä elämisen ja elämän kokemisen ehtojen ajateltiin muuttuneen. Kirkon opetus saattoi ainoastaan ohjata ihmistä elämäntaidossa – mikäli tällaista neuvoa pidettiin enää tarpeellisena. Koska ihminen ei ole langennut, ihmiskäsitys on toinen. Käsitys synnistä hylätään ja sen tilalle tulee yleishumanistinen kasvatusihanne. Jumala voidaan tämän käsityksen mukaan löytää päätelmien avulla. Tosin tästä ei seuraa yhtä erityistä jumalakäsitystä, vaan monia erilaisia jumalakuvia. Niitä löytyy niin ajattelijoiden kuin suurten uskontojenkin opetuksista. Tutkijan oletetaan usein olevan perin taitava uskonnon todellisen luonteen arvioitsija.

Jumalan ja maailman välillä *ei historiallis-kriittisen teologian mukaan ole minkäänlaista konfliktia*. Tämä on tietysti deismin ohjaamalle humanismille tyypillinen näkemys. Järki ja järkeily ovat koko lähestymistavan ytimessä, ja niiden oletetaan olevan omalakisia ja lähes kaikkivoipia. Jumala tai jumaluus on nyt uskonnonfilosofisen pohdinnan kohde. Olentona hän ei ole pyhä ja oikeudenmukainen tuomari, kuten Raamatussa, vaan korkeintaan ihmisen keskustelukumppani ja matkatoveri. Tämä on olennainen hermeneuttinen muutos, ei vain uusi asenne.

Myös *kristologia ja tämän myötä Jumala-käsitys muuttuivat*. Ehkä merkittävimmät teologiset muutokset koskevat käsityksiä Jeesuksesta. Monet tutkijat tulkitsevat Kristuksen kuoleman pelkäksi marttyyrikuolemaksi. Hänen kärsimyksensä katsotaan olevan vaikkapa äärimmäinen esimerkki inhimillisen elämän vaikeuksien kohtaamisesta – mutta ei muuta. Olennaista on pelkistää käsitys Jeesuksesta tavallisen inhimillisen toiminnan piiriin. Jeesus ei ole ollut tutkijoille enää maailmaan inkarnoitunut Jumalan Poika. Samalla kristologian muiden piirteiden kohdalla ero on suuri. Koska Jeesusta ei pidetä syntien sovittajana eikä koko maailman Vapahtajana, hän ei ole Jumalan valtakunnan Messias, joka yksin olisi tie ikuisen elämään. Teologisen radikalismien kohdalla äänessä on *evankelista Latteus*, jolla ei ole oikeastaan mitään sanottavaa tämän raadollisen maailman ihmisille.

Tästä seuraa monien tutkijoiden selityksissä aivan uusi tulkinta *kristinuskon ainutlaatuisuudesta*. Muita uskontoja pidetään usein yhtä hyvinä teinä Jumala-kysymyksen pohdintaan kuin kristinuskoa. Historiallis-kriittisen kauden deistinen Jumala tai persoonaton jumaluus ei ole kolmiyhteinen koko maailman Herra.

Kirkon usko ja jumalakäsitys ovat historiallis-kriittisen kauden teologian mukaan kaikkineen virheellisiä. Jeesusta ei enää pidetä Jumalan Poikana eikä kolminaisuuden toisena persoonana. Uskonto ei tarvitse Jeesusta muutoin kuin esikuvaksi arkielämälle. Kysymys Pyhästä Hengestä taas on sivuutettu primitiivisenä henkiuskona eikä sitä ylipäätään käsitellä juuri milloinkaan. Sakramenteista tai sakramenttiteologiasta ei voi edes puhua tuossa yhteydessä. Tällaisten näkemysten rakentaminen ei selvästikään voi perustua pelkkään historiallisten lähteiden tutkimukseen. Se on teologiaa – vaikkakin hyvin erikoisessa muodossa.

Radikalisoituneen teologian piirteisiin on välttämätöntä kohdistaa kritiikkiä, sillä se pitää tyhjää maljaa syntisen huulilla.

Tärkeä termi: klassinen kristinuskko

On hieman hämmentävää, miten yksinkertaisia perimmäiset erot ja jännitteet lopulta ovat. Jo 1700-luvulta lähtien eurooppalainen sivistyneistö pyrki eroon kristinuskon *ihmiskäsityksestä* julistaessaan, että ihminen voidaan kasvattaa hyväksi. Raamatun ihmiskäsitystä pidettiin virheellisenä. Liekö siis ihme, että nyt postmodernina aikana Raamatun ihmiskäsitystä pidetään suorastaan ihmisyydelle

vaarallisena? Juuri viime viikolla luin Helsingin Sanomista ylistävän kirja-arvostelun, jonka mukaan ihminen on pohjimmiltaan hyvä. Sitähän kristinuskosta nopeasti vieraantuva yhteiskunta toivoisi.

Samalla ympäröivä yhteiskuntamme on radikalisoituneen teologian tavoin täysin kykenemätön vastaamaan ainoakaan raadollisen ihmiskunnan suureen kysymykseen. Monet ehkä toivoisivat, että edes kriisiajat saisivat ihmisistä esiin parhaimmat piirteet. Mutta miten on käynyt korona-kriisin aikana? Jo kriisin alkuvaiheissa mummoilta varastettiin koronan varjolla korut ja huijattiin rahat. Maskikauppojen miljoonahuijauksista tuli julkinen vitsi. Vähitellen rikollisuus ja väkivalta ovat palanneet entiselle tasolleen. Ja sama ongelmavyöhyke näkyy yksityisten ihmisten elämässä. Mitä hyötyä siitä on, että ”ihminen on pohjimmiltaan hyvä”, jos langennut maailma on tällainen? Vain Raamattu antaa realistisen ja suorastaan inhorealistisen kuvan ihmisyyden tilasta.

Itse *Jumala-käsityskin* on nyt keskellä teologista jännitettä. Kirkkomme tunnustuksen ja sen ohjaaman tulkinnan mukaan dogma ohjaa myös näkemystä Jumalasta. Käsitystä Jumalasta ei voi määritellä ilman Jeesusta ja Pyhää Henkeä. Uskon perusta on trinitaarinen. Jumalan Pojan elämän ja toiminnan kautta ymmärrämme jotain myös Isästä. Pyhän Hengen toiminnan kautta puolestaan Kristuksen oma seurakunta eli Jumalan valtakunta pysyy voimassa.

Monet yliopiston opettajat myös teologisen tiedekunnan ulkopuolella esiintyvät nykyään journalistien kanssa rintamassa opettaen suomalaisille luterilaisille, mistä kristinuskossa varsinaisesti tai lopulta on kysymys. He olettavat, että heidän jälkikristillinen ymmärryksensä antaa lopullisen tiedon myös uskonnosta. Näinhän teologinen rationalismi on aina ajatellut.

Klassinen teologia paljastaa, miten harhassa nämä kuvittelijat ovat. *Raamatun mukaan nimittäin omiin uskonnonfilosofisiin päätelmiinsä turvaava langennut ihminen ei tunnista Jumalaa. Langennut ihminen ei voi löytää Jumalaa omien päätelmiensä avulla. Raamattuteologia ei ole luonnollista teologiaa. Sen sijaan ihmisen käsitys Jumalasta on vääristynyt.* Siksi hän muotoilee oman harkintansa perusteella vahingossa aina epäjumalan.

Langennut ihminen ei voi edes hyväksyä sanomaa Jumalan Pojan antamasta uhrista. Ristin teologia on luontaisen ajattelun näkökulmasta hulluutta, jota niin filosofian kuin yleisuskonnollisuudenkin edustajat väistämättä vastustavat. Klassisen teologian mukaan usko syntyy järjen rajojen ulkopuolella, kun syntinen kääntyy Jumalan puoleen ja saa kuulla hyvän sanoman Kristuksen kärsimästä sijaisrangaistuksesta.

Ihmisen pelastuminen on perinteisen kristillisen teologian mukaan siten mahdollista vain sen perusteella, että Jumala ilmoittaa itsensä ihmisille. Aivan erityisesti tämä ilmoitus näyttäytyy Kristuksen toiminnassa. Inkarnaatio merkitsee Jumalan tuloa ihmiseksi. Jumalan Poika Jeesus Kristus ajautuu äärimmäiseen konfliktiin syntisen maailman kanssa ja hänet surmataaan. Jumala antaa Kristuksen kuolla ja hänen kuolemastaan tulee uhri koko maailman syntien edestä. Jumala myös herättää Kristuksen ruumiillisesti kuolleista ja korottaa hänet taivaalliseen kuninkuuteen valtaistuimensa oikealle puolelle.

Kuten todettu, historiallis-kriittinen tutkimus hylkää tämän näkemyksen kaikki keskeiset perusteet. Dogmaattisen keskustelun kriisiytyminen luterilaisen teologian historiassa ei siten ole mikään sattuma. Kyse on teologisesta erosta. Jännite on suoraa seurausta historiallis-kriittisen teologian *opillisista* johtopäätöksistä. Herrmann Reimaruksen 1700-luvulla aloittama ”asiakriittinen” perinne on joka sukupolvessa saanut omat uudet kannattajansa. Vain yksityiskohdat ovat muuttuneet. Itse intentio on säilynyt saman kaltaisena. Vähitellen lähes jokainen klassisen dogman lokus eli opinkohta on käyty läpi ja hylätty.

Ristin teologian palveluksessa

Teologinen analyysi auttaa osansa, mutta se ei ole koko totuus. Teologeina olemme nimittäin viime kädessä ristin teologian palveluksessa – ja se merkitsee nöyryymistä siihen, että inhimillinen järki, ihmisten subjektiivinen elämäkokemus, moralistien eetos ja filosofien paatos ja lopulta koko sivistyneen yhteiskunnan suuri tavoite on meitä vastaan. Ristin sanoma on hulluutta. Ja tähän hulluuteen olen teitä vielä tässä viimeisessä luennossakin kutsumassa.

Se tarkoittaa, että Kristusta seuraava teologi joutuu elämään jännitteessä paitsi langenneen ja jumalankielteisen maailman kanssa, myös satojen teologisen tiedekunnan oppikirjojen kanssa. Jumalan edessä nimittäin tuomiolla on ihmisen luontainen uskonnollinen ajattelu – ei Raamatun kuviteltu orjamoraali tai ihmisydyndevastainen sovitussoppi.

Jumalan todellinen rakkaus paljastuu luontaisen ajattelun vastakohtassa. “Syntiset ovat kauniita, koska heitä rakastetaan; heitä ei rakasteta sen tähden, että he ovat kauniita.” Vanhan Lutherin mukaan Jumala suorastaan kätkeytyy vastakohtiinsa. Heidelbergin teeseissä Luther kirjoittaa, että todelliseksi teologiksi “kutsutaan ansaitusti sitä, joka ymmärtää Jumalan näkyvät, selkäpuolen ominaisuudet kärsimysten ja ristin kautta nähtyinä”. Tämä ristin teologian näköala muutti Lutherin käsityksen siitä, miten Jumala kohdataan. Kun Jumala kohdataan vastakohtassaan, elämän vastoinkäymiset muuttuvat rajapinnoiksi, joissa Jumala koskettaa meitä. Tätä kosketuskohtaa kuvailee erinomaisesti hänen teksteissään säilynyt rukous:

”Sinä olet ihmeellinen, rakastava Jumala. Sinä hallitset meitä ihmeellisesti, täynnä ystävyyttä. Sinä korostat meidät silloin, kun alennat meidät. Sinä teet vanhurskaiksi, kun teet meistä syntisiä. Sinä kuljetat meitä kohti taivasta, kun syökset meidät helvettiin. Sinä annat meille voiton, kun sallit meidän joutua tappiolle. Sinä lohdutat meitä, kun sallit meille murhetta. Sinä teet meistä iloisia, kun annat meidän parkua surusta. Sinä saatat meidät laulamaan, kun panet meidät itkemään. Sinä teet meistä voimakkaita, kun kärsimme.” (Luther, Rukouksia, 21)

Ristin sanoma opettaa, että Jumala kaiken järjen ja odotusten vastaisesti rakastaa epäluotettavia ja toisia ihmisiä hyväksi käyttäviä syntisiä ja Jumalan pilkkaajia. Jumala rakastaa niitä, jotka vihaavat häntä. Jumala tietää, että Aadamin jälkeläisten ongelmana on synti. Siksi hän haluaa ratkaista juuri tuon ongelman. Hän antaa pyhyiden ja puhtauden lahjaksi. Hän antaa vääryydet anteeksi ja armahtaa niitä, jotka ovat rikkoneet itse elämää vastaan. Tämä ristin teologia antaa tulkintaperiaatteen niihin teemoihin, joita yllä käsitelimme.

Jumalan kohtaaminen sisältää paradoksin. Jumala näyttäytyy ihmiselle konfliktin ja tragedian välityksellä. Hänen olemuksensa näkyy siinä tuskassa, jonka Kristus kokee hänen alistuessaan ihmiskunnan sinänsä järjettömän ja silmittömän vihan ja väkivallan kohteeksi – ja jää tässä tuskassaan Jumalan hylkäämäksi ja kiroamaksi. Raamatun kertomus ja kirkon oppi kohtaavat niissä polttopisteissä, jotka muodostavat teologiaa “luovan hetken” apostolisen todistuksen jatkumossa. Raamatun todistus Kristuksen merkityksestä on tosi. Siksi voidaan sanoa, että reformatorinen ristin teologia julistaa Jumalan ilmoittavan itsensä vastakohtassaan. Hän ei ilmesty kunniaansa ihmisten tuomarina. Sen sijaan hän ilmestyy tuomittuna ja kurjuudessa, verille hakattuna ja yhteisöstä karkoitettuna.

Kuka siis on passiokertomuksen ihannelukija Uuden testamentin kertomuksen kokonaisuudessa? Luennan äärimmäisellä laidalla ihannelukija on syrjäytetty ja hakattu, hyväksikäytetty ja hylätty ihminen, joka kivustaan huolimatta ymmärtää itsekkin olevansa osallinen samasta pimeydestä, samasta väkivallan kierteestä. Hänkin on riistäjä, pettäjä ja hyväksi käyttäjä. Myös hänen oma vastauksensa väärinkäyttöksiin olisi kosto ja väkivalta. Lankeemuksen maailmassa tuomari ja tuomittu sulautuvat yhteen.

Ristin teologia julistaa ihannelukijalle, että Kristuksen kärsimys päättää tuskan kierteen. Risti paljastaa synnin alastomaksi. Sovitus on siinä, että Jumala ottaa ihmiskunnan vihan omille harteilleen. Siksi passiokertomuksen ihannelukijan lopullinen merkitys on usko. Tekstin retorisena tavoitteena on synnyttää lukijassa vihan sijaan rakkaudellinen suhde tekstin subjettiin, Jumalaan. Teksti vaikuttaa, se suostuttelee, ja julistuksen “sanana” myös luo uudelleen. Tekstin ilmeisenä tavoitteena on tuoda Kristus lukijan sydämeen. Ristin teologian avautuminen on uskon lahja.